

CAN GÜRZAP

SÖZ
SÖYLEME

VE

DİKSİYON

Remzi Kitabevi

dialog@dialog.com.tr
www.dialog.com.tr

CAN GÜRZAP, Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Yüksek Bölümünü 1968 yılında bitirdi. Konservatuvar öğrencisiyken Ankara Devlet Tiyatrosu'nda *Meneşe Yaprağından İncinen Kız* ve *Akad'ın Yayı* adlı oyunlarda başrol oynadı. Konservatuvardan mezun olduktan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nın verdiği bursla Londra Central School of Speech and Dramatic Art adlı tiyatro okulunda eğitimini sürdürdü. Türkiye'ye döndükten sonra (1970) Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nde öğretmen, Devlet Tiyatrosu'nda da oyuncu ve yönetmen olarak çalışmaya başladı. 1978 yılında İstanbul Devlet Tiyatrosu kurucu müdürlüğüne atandı. Aynı zamanda İstanbul Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nün kuruluşunda yer aldı. Bu okulda üç yıl öğretmenlik yaptı. Tiyatro müdürlüğü görevi 1980'e kadar sürdü. 1983'te yeniden bu göreve atandı ve 1985'te ayrıldı. 1990 yılında, doğru, güzel, etkileyici konuşma eğitimi veren "Dialog" adlı okulun kuruluşunda yer aldı.

Devlet Tiyatroları'nda 40'a yakın oyunda yönetmen ve oyuncu olarak sanat yaşamını sürdüren Gürzap, pek çok TV oyunu, TV dizisi ve TV filmde ayrıca sinema filmlerinde rol aldı.

Can Gürzap 1 Aralık 2023'te hayata gözlerini yumdu.

Tiyatro Oynadığı Oyunlardan Bazıları:

- Akvaryum • Andromak • Altı Kişi Yazarını Arıyor • Tango
- Kahvede Şenlik Var • Amadeus • Salıncakta İki Kişi • Seneye Bugün • Sanat

Yönettiği Oyunlardan Bazıları:

- Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi • Kedi Oyunu • Jül Sezar
- Sahibinin Sesi • Yangın Yerinde Orkideler • Yeşil Papağan Limited

Oynadığı TV Dizileri:

- Kartallar Yüksek Uçar • Ateşten Günler • Yorgun Savaşçı

CAN GÜRZAP

Söz Söyleme
ve
Diksiyon

“Konuşan İnsan”

Remzi Kitabevi

SÖZ SÖYLEME VE DİKSİYON / Can Gürzap

© Remzi Kitabevi, 2005

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılmaz.

Kapak tasarımı: Ömer Erduran
Fotoğraflardaki sanatçı: Burcu Bilmen
Fotoğraflar: Hasan Emre Dipsar

ISBN 978-975-14-1154-9

BİRİNCİ-YEDİNCİ BASIM: YKY, 1999-2004
SEKİZİNCİ BASIM: Remzi Kitabevi, Ekim 2006
OTUZ İKİNCİ BASIM: Temmuz 2025

Kitabın bu basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi
4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

İçindekiler

Önsöz	7
Dil	11
İnsan	29
Konuşan İnsan	34
Konuşma	57
Diksiyon	105
Dinleme	132
Topluluk Önünde Yapılan Konuşmalar	140
Söyleyiş Yanlışları	147
Genel Çalışmalar	152
Kaynakça	197

Önsöz

Ne mutlu bana ki, çocukluk ve gençlik yıllarım, Türk diline büyük önem veren, özen gösteren bir çevrede geçti. Bu çevre İstanbul Şehir Tiyatrosu ve Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'ydü. İstanbul Şehir Tiyatrosu ve onun büyük sanatçıları, o günlerin sınırlı olanaklarına rağmen, Türk tiyatrosunun en parlak dönemlerinden birini yaşattılar. Babam Reşit Gürzap da İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun önde gelen sanatçılarından biriydi. İyi oyuncu olmasının yanı sıra Türkçeyi iyi bilen ve iyi konuşan bir kişiydi. O da Türkçenin iyi konuşulduğu ve önemsendiği bir çevrede yetişmiş ve yaşamıştı. Bu ortamı oluşturan ve babamın ağabeyleri ya da yaşıtları olan sanatçılar, Türk tiyatrosunun büyük aktör ve aktrisleriydiler. Başta çağdaş Türk tiyatrosunun kurucusu Muhsin Ertuğrul olmak üzere Behzat Butak, Vasfi Rıza Zobu, Bedi Muvahhit, Şaziye Moral, İbrahim Delideniz, Reşit Baran, Kemal Tözem, Talat Artemel, Suavi Tedü, Raşit Rıza, İ. Galip Arcan, Hüseyin Kemal Gürmen, Müfit Kiper, Sâmî Ayanoğlu gibi tiyatromuza ve sinemamıza büyük emek vermiş isimler bunlardan başlıcalarıydı. Bu isimler tiyatroya olduğu kadar, Türk diline de saygı duyup gönül vermiş sanatçılardı. Onlara göre, Türkçeyi iyi bilip iyi konuşamayan oyunculara kolay kolay iyi oyuncu denilemezdi.

Şehir Tiyatroları'nın Tepebaşı'nda iki sahnesi vardı: "Dram Tiyatrosu" ve "Komedi Tiyatrosu". Bu sahnelerin kulislere, hem büyük bir tiyatro aşkının rüzgârlarıyla yaşanan apayrı bir sanat dünyası hem de bir Türkçe laboratuvarıydı. Burada üstat sanatçıların anlatımlarından, aralarında yaptıkları tartışmalardan genç sanatçılar Türkçenin çeşitli inceliklerini öğrenirlerdi.

Daha sonra, Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'ndeki eğitimim süresinde de, Türk tiyatrosunun gelişmesine büyük katkılarda bulunmuş değerli öğretmenlerin bu konuda bizlere çok emeği geçmiştir. Nurettin Sevin, Nüzhet Şenbay, Cüneyt Gökçer, Refik Ahmet Sevensil, Rüşen Ferit Kam, Mahir Canova, Fehmi Baldaş, Salih Canar'dı bu değerli öğretmenlerimiz.

Eğitim gördüğümüz yıllarda, Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü'nde en önem verilen derslerin başında Diksiyon ve Fonetik gelirdi. Bu değerli sanat adamları bizlere, düzgün konuşamayan bir oyuncunun başarılı olamayacağı bilincini aşılarken, doğru ve güzel konuşmanın emek ve çaba sonucu elde edilebileceğini de öğretmişlerdi. İyi bir oyuncu olabilmenin de aynı yollardan geçilerek elde edilebileceğini öğrettikleri gibi. Türk diline verdikleri yoğun emek ve çabalar için onları kalbimizde yaşıyoruz. Ben de burada saygıyla anıyorum.

Ulusların kültürel ve toplumsal yaşamlarının temelini dil oluşturur. Ülkemizde uzun yıllar kültür ve sanata gereken değerin verilmemesi de dili olumsuz yönde etkiledi. Yıllar yılı ülkeyi yönetenler, zaman zaman kültür ve sanat sözcüklerinden korktular, zaman zaman da bu iki kavramı yok saydılar. Sanat ve kültürü insanın donanımında hayati bir etken olarak algılayamadıklarından bunlarla, âdet yerini bulsun anlayışıyla ilgilenir görünüp onları içi boş birer kavram olarak düşündüler. Bu olumsuzluklar, ulusumuzu kültürden kopuk bir toplum durumuna düşürürken, iyi eğitilmiş, nitelikli insan sayısında yeterli bir çoğalma sağlanamamasına neden oldu. İşte, yıllardır konuşma konusunda bir kitap yazmak istemem, yukarıda belirtmeye çalıştığım sorunların azalması için, az da olsa katkıda bulunabilme hevesinden kaynaklanıyor.

Öte yandan, bu kitabın amacı, konuşma konusunda bilgileri, ilkeleri ve çeşitli alıştırmaları herkese aktarabilmenin yanı sıra, oyunculuğu meslek olarak seçmiş kişilerin, bu konuda kendilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Çünkü oyunculuğun temeli konuşmadır. Uygar ülkelerin tiyatroları, dilin güzel ve doğru konuşulduğu sanat ortamlarıdır. Bu yüzden, konuşmanın sa-

natı oyunculuk, oyunculuğun sanatı da konuşmadır. İzleyiciler tiyatrolarda konuşulan dilin ahengini duymak isterler. Bu nedenle tiyatro sanatçılarına büyük görevler düşmektedir. Onlar dilin kullanımında toplumlarına örnek olmak zorundadırlar, yaptıkları dil yanlışı hoşgörüyü karşılanamaz.

Bundan dört yıl önce kitabımın önsözünde bunları yazmışım. Bu, yeni bir kitap değil. Temelde, daha önce 7 baskı yapmış olan “Konuşan İnsan” adlı kitabın biraz genişletilmiş. Bu genişlemeyle birlikte konuyla ilgili değişik bakış açıları da oluştu. Bazı bölümleri değiştirmek ihtiyacını duydum. Konu insan olduğu için, insanı biraz daha derinlemesine ve daha geniş bir biçimde ele almaya çalıştım. İnsanın kendini ifade edebilmesinden yola çıkma gereğini duydum. İnsanın yaşamdaki yerini saptamaya çalıştım. İnsanın başarılı olabilmesi için kendine vermesi gereken emeği ve yapması gereken bilgi yatırımlarını dile getirdim. Bir tek şeyden söz etmedim: Şans faktörü. Yaşamım boyunca yaptığım gözlemlerden, şansın insan hayatında zaman zaman önemli bir etkiye sahip olduğuna tanık oldum. Kendime kılavuz olarak her zaman bilimi seçmeme rağmen, bazı insanların yıldızlarının daha parlak olduğunu kabul ettim. Ama, bu kitapta şans konusunu ele almadım. Çünkü, bu benim bilgim dışında kalan bir konu.

Bu arada kitabın adını da değiştirmek ihtiyacını hissettim. Ama, tabii ki kitapta “Konuşan İnsan” ikinci ad olarak yer aldı yani göbek adı olarak...

Bir Çin Filozofuna Sorular: Bir ülkeyi yönetmeye çağırılıysaydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu? Düşünür şöyle yanıtlar; hiç kuşkusuz dili gözden geçirmekle işe başladım... Dil kusurlu olursa, sözcükler düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz... Ödevler gereği gibi yapılmazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar... Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir.

Bu Çin filozofu binlerce yıl önce yaşamış Konfüçyus'tur.

Dil

İnsanı, hayvandan ayıran en önemli özellikler nelerdir diye sorsam, acaba ne cevap verirsiniz? “Düşünebilme yeteneğidir”, “Konuşabilmesidir”, “Yazma becerisine sahip olabilmesidir”, “Kendini ifade edebilmesidir,” der misiniz? Derslerimde ya da verdiğim konferanslarda yukarıdaki soruyu sorduğum zaman aldığım cevaplar genellikle bunlar. Zaten ben de yukarıda insanın en büyük özelliklerinden biri düşünebilme ve düşündüğünü ifade edebilme özelliğidir dedim. Ama, en büyük özelliğidir demedim.

Çünkü düşünmek, konuşabilmek ya da kendini ifade edebilmek, insanın doğuştan gelme yetileri olsa bile, sonradan geliştirilecek yetenekleridir. Diyelim ki bir bebek bir uçak kazasından kurtulup ıssız bir ormanda yaşamaya başladı. Ve yine diyelim ki tüm olumsuz koşullara dayanıp hayatta kalmayı başardı. Bu kişi erişkin bir yaşa gelse de konuşma dilinin sözcükleriyle düşünme ya da kendini ifade edebilme olanaklarından yoksundur. Yani bu kişi somut-soyut varlıkları ya da gerçekliği sözcüklerle kavramlaştıran bir dil evrenine sahip değildir. Bu nedenle de bu işlevleri yerine getiremez. Yine hayal gücümüzü biraz daha zorlayıp diyelim ki bu kişi hayvanların yanında büyüdü. O hayvanlar ona çok iyi baktı ve kişi bu hayvanlarla haşır neşir oldu. Bu kişi erişkin bir yaşa geldiğinde, insanda var olan taklit yeteneği nedeniyle, hayvanlar gibi ses çıkarıp, onlar gibi hareket edecektir. Düşünmeye gelince, düşünebileceği şeyler, acıkınca nereden ve nasıl yemek bulacağı, zor durumlarda kendini nasıl koruyacağıdır. Dilsiz gerçekleşen bu düşünme, belli belirsizdir. Zaten bu bağlamda yapılan hareketlerin çoğu da içgüdüselidir.

Demek ki, insanın düşünebilmesi, konuşabilmesi ya da kendini ifade edebilmesi için önce bir alt yapının sağlanması ve birbirini izleyen evreler içinde belirli bir gelişim sürecinin gerçekleşmesi gerekir. Bu altyapı ve gelişim sürecine eğitim ve öğretim diyoruz.

Yukarıda sorduğum soruyu yineleyip, insanı hayvandan ayıran en önemli özellikler nelerdir diye sorduğumuzda, bence doğru cevap şu olmalıdır: İnsanı hayvandan ayıran en önemli özellikler, onun duygusal ve zihni davranışlar açısından eğitilebilme ve öğrenebilme yetenekleridir. İnsan, düşünmeyi de, konuşmayı, yazmayı da, kendini ifade edebilmeyi de eğitilerek ve öğrenerek gerçekleştirir. Eğer, insanoğlunun eğitilebilme ve öğrenebilme yetenekleri olmasaydı bugün yeryüzünde uygarlık adına taş üstünde taş kalmayacaktı. Çünkü, doğadaki en yırtıcı, en acımasız, en gözü kara varlık öğrenmemiş ve eğitilmemiş insandır.

Eğitimden ve öğrenimden yoksun insanlar da düşünür. Ama nasıl düşünür? Mesela, bir insan hırsızlık yaparken de düşünür. Bir cinnet söz konusu değilse, bir katil, bir tetikçi de birini öldürürken düşünür. Töre nedeniyle, iki genç adamın, bir erkekle beraber oldu diye kız kardeşini, kırk metre yüksekliğindeki viyadükten aşağı atıp öldürmeleri de bir düşünce sonucudur. Hitler ve çetesinin yaptığı katliamlarla dünyayı kana bulamasının arkasında "bir düşünce yoktur" diyebilir miyiz? Ya da Stalin dönemindeki cinayetlerde?

Öte yandan, uygarlık hareketini başlatıp, sürekli gelişmesini gerçekleştiren, böylece de insanlara, hayvanlara ve doğaya daha rahat ve kolay yaşama olanaklarını sağlayan da gene insandır. Eğitilmiş ve öğrenmiş insan. İnsanın eğitilip öğrenmesinin bir diğer nedeni de, özellikle ahlâki açıdan, birbirlerine zarar vermeden yaşayabilmelerinin sağlanabilmesi isteğidir. Eğitilmiş insan, istisnalar dışında, birlikte yaşamanın kurallarına uyan, başkasının hakkına saygı gösteren, yardımlaşmaya, birlikte yaratmaya ve emeğe önem veren insandır. İnsanlığın ortak değerlerini yaratan ve yaratılmasına yardımcı olanlar eğitilmiş ve doğruyu öğrenebilmiş insanlardır.

Öğrenmek ve eğitilmek, yaşamı kolaylaştıran, renklendiren, biçimlendiren enerjilerdir. Çevremizde öğrenmemizi ya da öğretmemizi sağlayan pek çok araç vardır. Bu araçlar bir resimdir, bir trafik işaretidir, bir müzik cümlesidir, bir fotoğraftır, tiyatro oyunudur, sinema filmidir... Bu araçları, bazılarını duyarak, bazılarını görerek, bazılarını da hem duyarak hem görerek kullanırız. Bütün bu araçların işlevinin temelinde bir anlatım söz konusudur. Bütün bu anlatımların temelinde ise dil vardır. Bazen konuşma dili, bazen de yazı dili.

Kısaca şöyle denebilir: Temelde, insan şu biçimlerde bilgi elde edinebilmektedir: duyarak, görerek/okuyarak ya da aynı anda hem duyarak hem de görüp okuyarak. Öte yandan, insan, iki ayrı biçimde bilgi verebilir; konuşarak ve yazarak. Onun için biz de bu değişik araçları, öğrenme ve öğretme açısından dilin iki ayrı uygulama alanında topluyoruz: yazılı anlatım ve sözlü anlatım (konuşma) alanlarında.

Yazı diliyle konuşma dili arasında çok önemli farklar vardır. Bu farkı yaratan en büyük özellik ise insanın sahip olduğu mükemmel beyin kapasitesidir. Peki insan önce konuşmaya mı yoksa yazmaya mı başlamıştır? Yani önce sesini mi, yoksa parmaklarını mı kullanmaya başlamıştır? Sesini kullanmaya, yani, en ilkel anlamda da olsa konuşmaya başlamıştır.

Kelime zenginliği dilin zenginliğidir. Dillerin zenginliği kelime sayısının çokluğuyla ölçülür. Düşünce kelimelerle gerçekleşir. Onlarla söze dönüşür ve başkalarına iletilir. Kelimelerin ve eş anlamlı kelimelerin sayısının fazlalığı ve bunların konuşmada olsun yazıda olsun, dilbilgisi kurallarına uygun ve doğru ifade edilebilmesi, düşüncenin bir mantık ve disiplin içinde anlatılmasını sağlar. Bu da iletişim zenginliğinin sağlanmasıdır.

Dil yalnızca yalın bir yazma ve konuşma etkinliğiyle sınırlı değildir. Dil, insanın hayal gücünü kullanabilme becerisini geliştirdikçe ve ondan yararlanma yollarını denedikçe zenginleşmeye başlamıştır. Zamanla bu gereksinimin sınırları ve talepleri genişlemiş, dolayısıyla dili kullanmanın boyutları da çoğalmaya başlamıştır. İnsanın yüzyıllar içinde aradığı, âşık olduğu güzellik kavramı, yani estetik duygusu, dilde de kendini göstermiş ve bun-

dan yazı dilinin sanatı olan “edebiyat” doğmuştur. Şiir, roman, hikâye, masal, tiyatro oyunu, insanı uygarlaştırıp güçlendiren, bu nedenle de uygar insanın hiçbir zaman vazgeçemediği sanat hazineleri olarak yüzyıllar içinde gelişmiş, zenginleşmiştir.

İnsanoğlu, dilin güzelliklerini ve ufkunda yarattığı sonsuz değişimleri yalnızca okuyarak elde etmekle yetinmemiştir. Yazı sanatında kullanılan dili duymak da istemiş ve hitabet sanatını var etmiştir. Şiirle ezgiyi birleştirmiş, böylece insanlığın en önemli ortak duygu söylemi olan şarkıyı yaşamına sokmuştur. Yüzyıllar boyunca şiiri ezgiyle birleştirip duygularını en yüce düzeylere taşımıştır. Bu ortak söylem, insanlar arasındaki toprak sınırlarını, renk, ırk, din ayırımını ortadan kaldırıp ortak sanat eserleri yaratmıştır. Bununla da yetinmemiş, konuşulan dili yaşanan olayların yansımada dinlemek ve görmek istemiş, çağlar boyunca en önemli sanatlardan biri olan tiyatroyu var etmiştir. Tiyatro sanatının en önemli özelliği konuşulan dili güzel, doğru ve etkileyici bir biçimde kullanma gerekliliğidir.

Şarkıyla tiyatronun birleşmesiyle insan sesinin sınırlarını hayranlık verici boyutlara taşıyan “opera”, dünya sahnesinde yerini almıştır. Daha sonraları, teknolojinin gelişmesiyle, konuşulan dil, radyo, sinema, televizyon aracılığı ile büyük kitlelere ulaşmıştır. Uygar ülkeler, bu kitle iletişim araçlarında, her zaman dilin güzelini ve doğrusunu kullanmayı amaç edinmişlerdir. Dilin doğru, güzel ve etkileyici kullanılması amacıyla, öteden beri pek çok kitap yazılmış, araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır. Böylece, o dili yazı ve konuşma alanlarında kullanıp geliştirecek yazarların, konuşmacıların, aktörlerin, müzisyenlerin, şarkıcıların yetişebilmesi için geniş ve verimli ortamlar yaratılmıştır.

DİLLERİN OLUŞUMU

Son elli yıldır yapılan modern dilbilim çalışmaları, insanın bir dil yetisiyle doğduğunu ve bunun da insanın evrimi içinde bir noktada birden ortaya çıkmış olabileceği olgusunu destekler görünmektedir. Bu görüşe göre dil insan beyninin kaçınılmaz bir

yeteneğidir. Bütün dillerdeki yapının ses, hece, kelime, cümle gibi yapısal öğelere dayanması, gerçekten, insan beyninin bütün dillerde zorunlu kıldığı özelliklerdir.

Ancak, bu doğuştan yetinin yetenek olarak geliştirilebilmesi için çocuğun bir konuşma ortamında bulunması gerekmektedir. Çocuğun etrafındaki bu dil ortamı onun beynindeki dil yeteneğini harekete geçirecek ve o da çevresinde konuşulan dili bu yeteneği sayesinde öğrenip kullanmaya başlayacaktır. Bu yüzden ki her çocuk içine doğduğu çevrenin dilini, ağızını aynı şekilde öğrenir. Bir dil topluluğunun içinde yetişmeyen çocuk, dil öğrenemez. Çünkü bu durumda beynindeki dil yeteneğini harekete geçirecek bir dürtü olmayacaktır. Burada insanın, çevresinde konuşulan dile önemli ölçüde bağımlı olduğunu özellikle vurgulayalım.

Bir dilin ses, sözcük ve cümleleri ile ilgili bilgi ve kuralları inceleyen, onların ne gibi birleşimlerle düzgün ifadeler oluşturacaklarını belirleyen bilgi alanı dilbilgisidir. Dilbilgisinin de sesleri düzenleyen (fonetik, fonoloji), çekim ve sözcük türevlerinin kurallarını belirleyen (morfoloji) ve cümlelerin kurallarını belirleyen (sözdizimi) dilin anlam yönünü inceleyen anlam bilgisi (semantik) sözcük kökenlerini inceleyen etimoloji ve ağız özelliklerini inceleyen diyalektoloji gibi bölümleri vardır.

İnsanoğlu dilin bu yapısal özelliklerinin üzerine bir de estetik değerler geliştirmiş, dilbilgisel düzgünlüğün yanı sıra, dil kullanımında ifadelerin etkin, ekonomik ve güzel olmasını istemiştir. İşin bu yanı, temelde dilbilgisi kurallarına dayanmakla birlikte kendi başına oldukça özel bir eğitimi gerektirir.

Tarih boyunca pek çok dil ortaya çıkmış, bunlar önce ağızlar, lehçelere ayrılarak dil ailelerini oluşturmuşlardır: Hint-Avrupa Dil Ailesi, Sino-Tibet Dil Ailesi, Altay Dil Ailesi, Hamî-Samî Dil Ailesi gibi. Ancak bu dillerin bazıları yok olmuştur. Bazıları da yaşamaya devam etmektedir. Dillerin yok olma nedenlerinin başında, ulusların ya da toplulukların kültürel özerkliklerini tamamen kaybetmeleri gelir. Bir topluluğun kültürel kimliğinin yok olması dilinin de yok olması demektir. Çünkü, kültürel kimliğin, kültürel birlikteliğin en önemli harcı "ana dil"dir.

Bugün yaşamakta olan dillerin doğuşu hakkında kesin bir bilgi yoktur. Kimi dilbilimciler dillerin dünya üzerinde ayrı ayrı yerlerde ayrı zamanlarda ortaya çıktığını savunurken, kimileri de bütün insan dillerinin tek bir kaynaktan çıktığını ileri sürmüşlerdir. İlk zamanlarda, seslerin nasıl geliştiği ya da konuşmanın değişik boyutları nasıl kazandığı konusunda herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Bu nedenle de diller hakkında iyi kötü ilk bilgiler, sonraki zamanlara kalmış duvar resimlerinden ya da belirli yazı simgelerinden yapılan çözümlenmelerle bize ulaşmıştır. Ancak dillerin resimler ve işaretlerle ifade edilmeye başlanması binlerce yıl diyebileceğimiz bir süreyi kapsar. Bugün yeryüzünde konuşulan diller binlerce yıldan beri kuşaktan kuşağa akıp gelmiş ve bu akış içinde sürekli olarak değişikliklere uğramıştır.

Diller, kendi aralarında yazı dili ve söyleyiş özellikleri bakımından da ayrılırlar. Bu ayrılıklar büyük bölgeleri kapsıyorsa, buna "lehçe" (dialect) denir. Batı Türkçesi dediğimiz, Anadolu, Türkmen ve Azeri bölgelerini kapsayan topraklarda konuşulan Türkçelerin aralarındaki farkı örnek gösterebiliriz lehçe farklılığına. Aynı dil olmasına rağmen ayrı lehçeler nedeniyle bir Azeri'yle bir Anadolu Türk'ü, zaman zaman birbirlerini anlamakta güçlük çeker. Bunun nedeni bazı sözcüklerin değişik anlamlarda kullanılması ya da değişik bir biçimde telaffuz edilmesi ve çekim özelliklerinin farklılığıdır.

Lehçeler de kendi aralarında ayrılığa uğrar. Bu ayrılığa "şive" (accent) denir. Karadeniz şivesi, Orta Anadolu şivesi, Batı Anadolu şivesi gibi. Şiveler de kendi aralarında ayrılırlar, Buna da "ağız" (parler) denir. Örneğin Karadeniz şivesinin Rize ağızı gibi. Şive olsun, ağız olsun, bu değişik konuşma biçimleri bir yanlış olarak kabul edilmez. Bu ayrılıklar, o bölgenin coğrafi, kültürel ve sosyal yapısının konuşmaya yansımadır. Yine Türkçeden örnek verecek olursak, Karadenizlinin konuşması hızlı ve ritmiktir. Bu özellikler Karadenizlinin folkloruna da yansımıştır. Halk danslarındaki hareketlere ve ritme bakacak olursanız, bu bölgenin konuşmasındaki özellikleri görürsünüz. Orta Anadolu insanı toprakla haşır neşirdir. Genellikle toprağı ile baş başadır. Konuşması

da ağırdır. Diğer bölgeler için de, yukarıda saydığım özelliklerin dile yansıyor, şive farklılıklarını oluşturmaları söz konusudur.

Ancak, bir de her dilin her toplumda benimsenmiş ölçülü (standart) bir kullanım biçimi vardır. Aslında standart kullanım da bir ağızdır. Ama bunun ses estetiği ve çekim özellikleri bakımından kulağa en güzel gelen ağız olduğu kabul edilir. Bu standart kullanım, her ülkenin tiyatro sahnelerinde, sinemalarında, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarında ortak bir kullanım olarak benimsenmiştir. Türkçede standart dil olarak genellikle orta sınıfın kullandığı “İstanbul Türkçesi” kabul edilmiştir. Ama bu yalnızca İstanbullunun konuştuğu Türkçe anlamına gelmez. Bir Diyarbakırlı, Rizeli, ya da herhangi bir şehirde yaşayan kişiler de standart kullanımı benimser.

Doğanın kendi yapısında sürekli bir değişim vardır. Bu, toplumlar için de geçerlidir. Diller de bu yasadan etkilenip belirli zamanlarda değişime uğrar. Hiçbir dil durağan değildir ve bu değişim standart kullanım için de geçerlidir.

Bir dilin kolları arasındaki yazı diline geçen farklılıklar ise o dilin lehçe farklılıklarıdır. Her ulusun bir yazı dili vardır. Buna “devlet dili” ya da “resmi dil” denir. Bir ülke sınırları içinde çeşitli diller konuşulabilir. Ancak genellikle onun bir resmi dili vardır. Resmi dil, devletin resmi işlemlerinde ve yazışmalarda kullanılan dil olarak kabul edilir.

Dünya dilleri ses ve sözcük yapıları, ayrıca cümle kuruluş biçimleri bakımından da ayrılıklar gösterirler. Bu nedenle diller genelde üçe ayrılır.

- 1) **Ayrımlı Diller:** Bu dillerde sözcükler tek hecedir ve söz içinde değişikliğe uğramaz. Buna örnek olarak Çince, Siyamca ve Tibetçeyi gösterebiliriz.
- 2) **Bitişimli Diller:** Bu dillerde ise sözcük kökleri değişmez. Köklere birtakım ekler getirilerek sözcüklerde anlam ve ilişkilendirme değişikliği yapılır. Türkçe, Macarca, Fince gibi.
- 3) **Bükünlü Diller:** Bu dillerde eklerin kullanılmasının yanı sıra sözcük kökleri de farklı biçimler olarak anlam ve ilişki değişikliği içine girer. Arapça, Farsça, ve İtalyanca gibi...

TÜRKÇE

Türkiye Türkçesi, Türk dilleri ailesine bağlıdır. 6. yüzyılın başlarında kurulan Göktürk Devleti'nin dili olarak tarihteki yerini almıştır. Türkçenin yazılı metinlerdeki en eski örnekleri 8. yüzyılın başlarından başlayarak Talas, Yenisey, Orhun bölgelerinde bulunan taş yontular üzerindeki yazılarda görülmektedir. Bu dile Göktürkçe, yazısına da Göktürk yazısı denir. 8. yüzyıldan sonra Türkler, Uygurca ile de yazmışlar ve yazı dillerini geliştirmeye başlamışlardır.

Türklerin 10. yüzyıldan başlayarak Müslümanlığı kabul etmeleriyle birlikte, Arapça ve Farsçayla aralarında bir yakınlaşma başlamıştır. Bu da çok doğaldır. İleride, dünya imparatorluğu kuracak olan bir topluluğun, sanat ve kültürü gibi dilini de zenginleştirme ihtiyacı duyması olağandır. Ayrıca, Müslümanlığın kabul edilmesiyle, bu dinin diline yakınlaşma ihtiyacının duyulması da. Arap ülkelerinden ve İran'dan pek çok din adamının ve diğer konulardaki bilgin, yazar ve şairin Osmanlı topraklarına akın etmesi de Arapça ve Farsçanın Türkçeye girmesine neden olmuştur.

Türkler, göçebe bir topluluğun devamı olarak Anadolu topraklarında kurdukları devletin kültür yapısını oluştururken, kültür birikimleri kendilerinininki kadar yeterli olmayan Türkmen, Azeri, Tatar Türklerinin kullandıkları Türkçeden yavaş yavaş uzaklaşıp daha eski ve geniş bir kültür birikimin taşıyan Arap ve Fars dillerine yönelmişler ve bu dillerden azımsanmayacak sözcük ve tamlamayı dillerine katmışlardır.

Arapça, Farsça sözcük ve tamlamaların önemli ölçüde yer aldığı Osmanlı Türkçesi, daha çok saray çevrelerinde, o dönemin "ulema" dediğimiz bilginleri ve aydınları tarafından kullanılmıştır. Osmanlı'nın halkı bu açıdan zorlamaması nedeniyle, bu ağır ve ağıdalı dil, Anadolu topraklarında fazla etkili olmamıştır. Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra bu topraklarda yaşayan Rumların ve Ermenilerin dillerindeki pek çok sözcüğü de Türkçeye katmıştır. Bu sözcüklerin çoğu, özellikle şehir isimleri, günümüz Türkçesinde de kullanılmaktadır.

“Konuşan İnsan”

Yıllarını tiyatroya, Türkçenin doğru ve güzel konuşulmasına adanmış Can Gürzap'ın bu kitabı, konuşma sorunlarından beden anlatımına, nefes ve ses çalışmalarından fonetiğe, diksiyondan topluluk önünde konuşma yöntemlerine kadar geniş bir yelpazenin içinde, konuşmanın inceliklerini sunuyor okurlara.

Söz Söyleme ve Diksiyon, oyunculuğu meslek olarak seçmiş kişiler, dilimizi doğru ve güzel konuşmak isteyenler, başarının kendini iyi ifade edebilmekten geçtiğine inananlar için gerçek bir rehber...

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1154-9

9 789751 411549